

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Radovana Suchánka a soudců Josefa Fialy a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaje) o ústavní stížnosti stěžovatele **Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna, Olomouc – Svatý Kopeček, Ústavní 9**, sídlem Ústavní 97/9, Olomouc, zastoupeného Mgr. Ing. Martinem Kalabisem, advokátem, sídlem Aloise Krále 2640/10, Prostějov, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2019 č. j. 28 Cdo 1124/2019-309 a rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 19. června 2018 č. j. 28 Cdo 3620/2017-255, rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 23. října 2018 č. j. 69 Co 347/2016-269 a rozsudku Okresního soudu v Olomouci ze dne 24. května 2016 č. j. 18 C 36/2015-182, za účasti **Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci a Okresního soudu v Olomouci**, jako účastníků řízení, a evidované právnické osoby **Českomoravská provincie Kongregace sester premonstrátek**, sídlem nám. Sadové 152/39, Olomouc, jako vedlejší účastnice řízení, zastoupené Mgr. Stanislavem Hykyšem, advokátem, sídlem Zelená 267, Pardubice, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2019 č. j. 28 Cdo 1124/2019-309, rozsudkem Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 23. října 2018 č. j. 69 Co 347/2016-269 a rozsudkem Okresního soudu v Olomouci ze dne 24. května 2016 č. j. 18 C 36/2015-182 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2019 č. j. 28 Cdo 1124/2019-309, rozsudek Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 23. října 2018 č. j. 69 Co 347/2016-269 a rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 24. května 2016 č. j. 18 C 36/2015-182 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatel se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), resp. právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), jakož i právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. V řízení o nahrazení projevu vůle Okresní soud v Olomouci (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 24. 5. 2016 č. j. 18 C 36/2015-182 vyhověl žalobě vedlejší účastnice (žalobkyně) a nahradil souhlas stěžovatele (žalovaného) s dohodou o vydání majetku uzavřenou

s vedlejší účastnicí řízení podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), ve znění pozdějších předpisů, jejímž předmětem byly nemovitosti v této dohodě blíže specifikované [budova č. p. 97 (školní internát) na pozemku parc. č. 166/1 s příslušenstvím a pozemek parc. č. 166/1 v katastrálním území Svätý Kopeček (dále též „předmětné nemovitosti“ nebo „vydávané nemovitosti“) nacházející se v areálu jinak užívaném stěžovatelem. Okresní soud při rozhodování vyšel z řady listinných důkazů, jakož i z provedeného místního šetření a při něm zhotovené fotodokumentace. Důkazní návrh stěžovatele na vypracování znaleckého posudku z oboru stavebnictví k prokázání tvrzení, že budova č. p. 97 byla zásadně předělána, pro nadbytečnost zamítl. Na základě skutkových zjištění dospěl k závěru, že stěžovateli se nepodařilo prokázat žádná překážka podle § 8 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, která by bránila vydání předmětných nemovitostí. Rekonstrukce a adaptace budovy č. p. 97 nepředstavuje překážku vydání (srov. § 12 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi). Další stavby na pozemku parc. č. 166/1 (prádelna, sušárna a žehlárna) pak tvoří příslušenství a vedlejší stavby budovy č. p. 97 a jako takové jsou rovněž vydávány.

3. Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci (dále jen „krajský soud“) v pořadí prvním rozsudkem ze dne 31. 1. 2017 č. j. 69 Co 247/2016-224 změnil rozhodnutí okresního soudu tak, že žalobu vedlejší účastnice řízení zamítl z důvodu existence překážky bránící vydání předmětných nemovitostí podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Svoje rozhodnutí postavil na tom, že celistvost a funkčnost areálu nebyla ani vedlejší účastnicí řízení zpochybněna, a proto je třeba dát přednost prioritě vlastnického vztahu k areálu, coby ucelenému souboru nemovitostí. Dalším důvodem pro nevydání předmětných nemovitostí byla jejich praktická nevyužitelnost vedlejší účastnicí řízení. Jinak řečeno, naturální restituce by vedla toliko k holému vlastnictví vedlejší účastnice řízení, což bylo i podle v té době aktuální rozhodovací praxe Ústavního soudu, byť vázící se k restituci pozemků, důvodem pro její nepřipustění [srov. nálezy ze dne 1. 7. 2014 sp. zn. I. ÚS 581/14 (N 134/74 SbNU 35) a ze dne 21. 1. 2015 sp. zn. II. ÚS 536/14 (N 11/76 SbNU 153)].

4. Tento rozsudek krajského soudu napadla vedlejší účastnice řízení dovoláním, jemuž Nejvyšší soud vyhověl a rozsudkem ze dne 19. 6. 2018 č. j. 28 Cdo 3620/2017-255 rozsudek krajského soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Nejvyšší soud krajskému soudu vytkl, že nedostatečně respektoval zásadu *ex favore restitutionis*, vztáhl-li výluky z naturální restituce podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi „automaticky“ i na (hlavní) stavbu – budovu č. p. 97 stojící na pozemku parc. č. 166/1, přičemž jde o důsledek nepřipustně rozšiřujícího výkladu (týká-li se daná výluka v zásadě pozemků, nikoliv staveb). Pokud dané ustanovení použil „analogicky“, konstituoval tím fakticky další výluku z restituce, týkající se staveb užívaných k daným účelům. Za kontroverzní považoval i krajským soudem přijatý závěr, že v případě pozemku parc. č. 166/1 (a na něm situované stavby č. p. 97) je dána jeho bezprostřední (funkční) souvislost s jinými stavbami. Funkční souvislost v tomto smyslu bývá v praxi dána např. v případě pozemků zajišťujících přístup k nemovitostem, pozemků tvořících technické zázemí ke stavbě ve vlastnictví jiného a zbudované po přechodu pozemku na stát, pozemků sloužících k zajištění funkcí hospodářských budov, pozemků, na kterých jsou umístěna příslušenství, atp. Takové funkce – ve vztahu k jiným, krajským soudem uvažovaným nemovitostem – vedlejší účastnicí řízení požadovaný pozemek evidentně neplní. Jde o pozemek funkčně spjatý se stavbou č. p. 97, která se spolu s tímto pozemkem (ovšem i s dalšími nemovitostmi, které již nelze vedlejší účastnicí řízení vydat) stala předmětem majetkové křivdy a jejíž zmírnění je předmětem tohoto

řízení (a kdy další na něm zřízená stavba, budova „prádelny“, v katastru nemovitostí nezapsaná, je podle zjištění soudu vedlejší stavbou a představuje příslušenství hlavní budovy č. p. 97). Za nepřesvědčivý považoval kromě toho i závěr krajského soudu, že předmětné nemovitosti tvoří s dalšími nemovitostmi (stavbami a pozemky) ve vlastnictví státu, jež nejsou předmětem řízení, nerozlučný celek, že jde tedy o ucelený soubor nemovitostí – areál. Na tento závěr krajský soud usuzoval toliko ze současného způsobu využití, aniž by bylo dosud prokázáno, že by tento způsob využití nemohl být naplňován kupř. i v redukované míře, popř. že by nemovitosti – objektivně posuzovány – nemohly plnit samostatné funkce nebo nemohly být kupř. využívány i k modifikovaným účelům, resp. že by v důsledku vydání nemovitostí oprávněné osobě zbývající nemovitosti zcela ztratily svou funkčnost a využitelnost (k tomu srov. též závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2012 sp. zn. 28 Cdo 999/2012). Závěr o funkční neoddělitelnosti předmětných nemovitostí od dalších nemovitostí ve vlastnictví státu v dané lokalitě, jež krajský soud prezentuje jako „nesporný“, reálně nesporný také není (nevychází ze shodných tvrzení účastníků).

5. Krajský soud následně rozsudkem ze dne 23. 10. 2018 č. j. 69 Co 347/2016-269 rozsudek okresního soudu potvrdil. Změnil jej toliko ve výroku o náhradě nákladů za řízení před okresním soudem. Krajský soud vyšel z toho, že vedlejší účastnice řízení je oprávněnou osobou podle § 3 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, jakožto právní nástupkyně evidované právnické osoby – Kongregace sester Sv. Norberta s mateřincem na Sv. Kopečku, již byly předmětné nemovitosti odňaty v rozhodném období (§ 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi) postupem naplňujícím skutkovou podstatu majetkové křivdy podle § 5 písm. c) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a stěžovatel, coby státní příspěvková organizace oprávněná hospodařit s předmětným majetkem ve vlastnictví státu, je povinnou osobou [§ 4 písm. d) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi]. Předmětné (nezemědělské) nemovitosti jsou rovněž způsobilé k vydání i podle § 7 odst. 1 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, neboť v rozhodném období právní předchůdkyni stěžovatelky sloužily ke zdravotnickým a duchovním účelům a též jako obydlí duchovních. Krajský soud, vycházející z kasačního rozhodnutí Nejvyššího soudu, nepřisvědčil obraně stěžovatele, že v posuzované věci je dána překážka bránící vydání předmětných nemovitostí oprávněné osobě podle § 8 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, neboť potřeba předmětných nemovitostí k zajištění plnění úkolů stěžovatele pro výkon ústavní výchovy nepůsobí restituční výlukou, nehledě na to, že plnění těchto úkolů je po dostatečně dlouhou dobu zajištěno i prostřednictvím § 8 odst. 2 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Podle krajského soudu nebylo možno přijmout ani ten závěr, že předmětné nemovitosti jsou součástí areálu spolu s dalšími nemovitostmi (budova školy, hřiště, zahrada), neboť plnění funkcí těmito nemovitostmi není ohroženo vydáním pozemku s budovou internátu. Stavba prádelny (sloužící i jako sušárna a žehlárna) je pak příslušenstvím stavby, jež je povinná osoba povinna vydat oprávněné osobě spolu s předmětnými nemovitostmi a jejich součástmi, bez zřetele na to, zda i toto příslušenství bylo konkrétně specifikováno ve výzvě k vydání věci. Šlo totiž o příslušenství stavby nahrazující původní hospodářskou budovu na předmětném pozemku coby tehdejší příslušenství hlavní stavby.

6. Následné dovolání stěžovatele Nejvyšší soud usnesením ze dne 4. 11. 2019 č. j. 28 Cdo 1124/2019-309 odmítl, jelikož nebylo přípustné. Konstatoval, že krajský soud se při výkladu a použití relevantního § 8 odst. 1 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi napadeným rozhodnutím nezpronevěřil ustálené rozhodovací praxi Nejvyššího soudu ohledně přiměřené použitelnosti některých dílčích

závěrů dovozených dříve výkladem (obdobně koncipovaného) § 11 odst. 1 písm. c) zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o půdě“), na niž Nejvyšší soud odkázal již ve svém předchozím kasačním rozhodnutí. Podle této tzv. areálové judikatury lze bezprostřední funkční souvislosti pozemku se stavbou rozumět i situace, kdy pozemek tvoří s objekty výstavby jeden (nedělitelný) funkční celek – areál. Při zvažování použitelnosti závěrů areálové judikatury na stavby, jež se staly předmětem majetkové křivdy, je třeba postupovat spíše restriktivně, kdy je vždy třeba uvážit i hledisko proporcionality, které spočívá v porovnání újmy oprávněné osoby v případě nevydání nemovitostí s bezprostředními důsledky, které by mělo vyhovění restitučnímu nároku ve sféře jiných osob. Nejvyšší soud připomenul i judikaturu Ústavního soudu, podle níž ustanovení restitučních předpisů je nutno prioritně vykládat s ohledem na jejich účel (*ex favore restitutionis*). Dále doplnil, že posouzení funkční souvislosti nemovitostí, existence uceleného areálu i okolností umožňujících vydat některé nemovitosti v areálu (tedy posouzení, zda zbývající nemovitosti v důsledku restituce zcela ztratí svou funkčnost a využitelnost, a uvážení hlediska proporcionality) je úzce spjato s individuálními okolnostmi případu, tedy s konkrétními skutkovými zjištěními věci, jejichž hodnocení je primárně úkolem soudů nižších stupňů, nikoliv Nejvyššího soudu. Dospěl-li krajský soud k závěru, že vydání předmětných nemovitostí nebrání překážka podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, dále že nejde o „zastavěný pozemek“ ve smyslu toho ustanovení, a že zbývající nemovitosti s předmětnými nemovitostmi dosud užívané (škola, hřiště, zahrada) mohou plnit své samostatné funkce i bez předmětných nemovitostí, neboť je lze i nadále využívat k jejich účelu a je k nim zabezpečen přístup z veřejně přístupné cesty (a potud nejde o nemovitosti s vydávanými nemovitostmi funkčně neoddělitelné, jež by v případě vydání předmětných nemovitostí zcela ztratily svou funkčnost a jakoukoliv využitelnost), nikterak se tím od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu neodchýlil. Okolnost, že nemovitá věc, pozemek či stavba, je užívána jako školské zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy či zařízení pro preventivně výchovnou péči, není bez dalšího překážkou naturální restituci, neboť mezi restitučními výlukami v § 8 odst. 1 písm. a) – h) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi uvedena není. Krajský soud nepominul ani hledisko proporcionality (jde-li o poměr mezi omezením restitučního nároku, tedy účelem restituce samotné, a konkrétním veřejným zájmem, který naplnění tohoto účelu brání), když v tomto směru považoval za významné, jaká újma by vznikla oprávněné osobě v případě nevydání nemovitostí, v porovnání s tím, jaké bezprostřední důsledky by mělo vyhovění restitučnímu nároku ve sféře jiných osob.

II.

Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá porušení svých shora uvedených ústavně zaručených práv. Nejprve rekapituluje dosavadní průběh řízení a obsah napadených rozhodnutí. Stěžovatel nesouhlasí s výkladem § 8 odst. 1 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi provedeným obecnými soudy, a to ve vyhodnocení možnosti zachování funkčnosti areálu a posouzení pojmu zastavěného pozemku. Je si přitom vědom střetu dvou ústavně zaručených základních práv (za něž považuje právo na nápravu majetkových křivd a právo na nerušené užívání majetku), nicméně zdůrazňuje potřebu provedení řádného testu proporcionality. K tomu stěžovatel navrhol důkaz znaleckým posudkem v oboru ekonomika – stavebnictví, který mohl stanovit objektivní měřítko. Návrh na provedení tohoto důkazu však nebyl obecnými soudy akceptován, čímž podle stěžovatele

došlo ke vzniku ústavněprávního deficitu obdobnému kategorii neústavnosti v podobě opomenutých důkazů. Podle judikatury Ústavního soudu zamítnutí důkazního návrhu účastníka řízení bez adekvátního zdůvodnění zatěžuje takový postup soudů nepřezkoumatelností, neboť vykazuje znaky libovůle. Právě ekonomické hledisko mělo být podle stěžovatele zohledněno primárně. Stěžovatel uzavírá, že napadená rozhodnutí jsou stížena excesivní mírou libovůle, která je neslučitelná s principy zákonnosti a ochrany základních lidských práv. Poukazuje přitom na to, že nehájí svůj soukromý majetkový zájem, nýbrž zachování a zajištění zákonných povinností, které jsou výlučně ve veřejném zájmu. Vyslovuje přesvědčení, že v nyní posuzované věci právě veřejný zájem na ponechání předmětných nemovitostí v jeho správě by měl převážet nad zájmem na zmírnění majetkových křivd.

III.

Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

8. Ústavní zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení a vedlejší účastnici řízení a od okresního soudu si vyžádal příslušný spis (sp. zn. 18 C 36/2015).

9. Nejvyšší soud se domnívá, že napadenými rozhodnutími nedošlo k zásahu do ústavních práv stěžovatele. Poukázal na zásadu *ex favore restitutionis*, která je zakotvena v § 18 odst. 4 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Neshledal-li zákonodárce důvodem vylučujícím naturální restituci okolnost, že nemovitá věc je užívána jako školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, nemůže samotný veřejný zájem na takovém využití nemovitosti převážet nad zájmem na zmírnění majetkových křivd. Nezbytná potřeba nadále užívat nemovitost k plnění takových úkolů je zajištěna § 8 odst. 2 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Vzhledem ke skutkovým zjištěním, z nichž se podává, že vedlejší účastnici řízení vydávané nemovitosti nejsou nerozlučně spjaty s jinými nemovitostmi ve vlastnictví státu, které vydáním neztratí svou funkčnost a využitelnost, bylo třeba přijmout závěr, že dopady restituce do poměrů dosavadního vlastníka nebudou natolik významné, aby převážily újmu hrozící vedlejší účastnici řízení v případě jejich nevydání. Hledisko proporcionality pak spočívá právě ve srovnání újmy obou stran. Navrhovaný znalecký posudek nebyl podle Nejvyššího soudu v tomto směru podstatný. Případná ztráta ekonomické hodnoty zbyvajících nemovitostí může být nanejvýš okrajová s ohledem na jejich prakticky nezměněnou využitelnost.

10. Krajský soud se ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřil.

11. Okresní soud ve vyjádření pouze uvedl, že rozhodoval po provedeném dokazování, řízení probíhalo standardně a vycházel z aktuální judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu. Ve zbytku odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

12. Vedlejší účastnice řízení vychází z toho, že jádrem ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele s tím, že obecné soudy neprovedly jím dodatečně navržený důkaz znaleckým posudkem z oboru ekonomiky, což stěžovatel hodnotí jako opomenutí důkazu. Podle vedlejší účastnice řízení však stěžovatel v řízení před okresním soudem takový důkaz nenavrl, neboť ve skutečnosti navrhoval důkaz znaleckým posudkem z oboru stavebnictví, který by prokázal, že budova č. p. 97 byla zásadně přestavěna. Posudek z oboru ekonomika – stavebnictví se zaměřením na stanovení hodnoty stavby a přestavby jednotlivých částí areálu pak stěžovatel navrl až po podání odvolání. K tomu vedlejší účastnice řízení podotýká, že bez ohledu na obcházení zásady koncentrace řízení by byl z hlediska zákona o majetkovém vyrovnání

s církvemi a náboženskými společnostmi takový důkaz irelevantní, neboť u nemovitostí využívaných státními organizacemi k plnění povinností státu neposkytuje § 8 odst. 1 a 2 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi prostor pro úvahy o nepoměru mezi zájmem restituenta a veřejným zájmem, když test proporcionality stanovil v tomto ustanovení *ex lege* přímo zákonodárce. Tato úprava vylučuje jakýkoliv význam závěrů znaleckého posudku, neboť stát jako povinná osoba se vůči oprávněné osobě může dovolávat jen těch hledisek, která upravuje § 8 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Vedlejší účastnice řízení poukazuje na to, že mezi stěžovatelem jako nájemcem a vedlejší účastnicí řízení jako pronajímatelkou byla ještě před podáním ústavní stížnosti ohledně předmětných nemovitostí uzavřena nájemní smlouva, a to na dobu do 31. 12. 2030. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi na rozdíl od zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, nebo zákona o půdě neobsahuje překážku vydání spočívající v okolnosti, že budova zásadní přestavbou ztratila svůj původní stavebně technický charakter, což je důsledek mnohaleté nečinnosti Parlamentu a prodlení státu s přijetím tohoto zákona. Vedlejší účastnice řízení konečně zdůrazňuje, že rozhodnutí obecných soudů jsou v souladu se zásadou *ex favore restitutionis*, jak byla formulována v četných rozhodnutích Ústavního soudu.

13. Stěžovatel v replice opakovaně zdůrazňuje účel a veřejný zájem (poskytování péče o ohrožené děti), ke kterému slouží vydávané nemovitosti a kvůli němuž trvá na řádném provedení testu proporcionality a znaleckého posudku z oboru ekonomika – stavebnictví. V souvislosti s tímto účelem je třeba zhodnotit funkčnost areálu. Vydáním předmětných nemovitostí dojde fakticky ke znehodnocení zbytku areálu, který vydán nebyl, ale nelze jej funkčně užívat bez těchto nemovitostí. Ze strany stěžovatele tak nejde o pouhou polemiku, ale naopak o snahu ochránit veřejný zájem celé společnosti. Dále nesouhlasí s tím, že by zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi obsahoval test proporcionality. I pokud by v něm byl nepřímě obsažen, tak by podle stěžovatele neměl být brán v potaz, neboť veřejný zájem je narušen tak, že jej nelze *ex lege* překlenout a paušalizovat jako obecnou situaci. Stěžovatel si je rovněž vědom názoru Ústavního soudu obsaženého v nálezu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 (N 96/69 SbNU 465), podle něhož je třeba upřednostňovat účel restitucí, avšak domnívá se, že tento názor není bezpodmínečný a měly by být zohledněny specifické okolnosti každého případu.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána soudní rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až § 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), a ústavní stížnost je rovněž přípustná (srov. § 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V.

Vlastní hodnocení Ústavního soudu*Va) Obecná východiska posouzení návrhu*

15. Ústavní soud úvodem připomíná, že není součástí soustavy soudů [čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] a nepřísluší mu výkon dozoru nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

16. Zásadní nedostatek v rozhodování obecných soudů zasahující do práva na soudní ochranu, resp. do práva na spravedlivý proces, spatřuje stěžovatel v tom, že nebyl proveden jím navrhovaný znalecký posudek z oboru ekonomiky – stavebnictví, na jehož základě by bylo možno zhodnotit funkčnost areálu (z pohledu ekonomického) a určit dopady jeho potřebných úprav v případě vydání předmětných nemovitostí vedlejší účastníci řízení.

17. Spatřuje-li stěžovatel namítané porušení práva na soudní ochranu (spravedlivý proces) v procesu dokazování, prováděného obecnými soudy, Ústavní soud připomíná, že v minulosti opakovaně judikoval, že Listina, zaručující právo na soudní ochranu, přímo neupravuje proces dokazování jako takový, přestože je podstatnou, ne-li nejdůležitější částí řízení. To ovšem zdaleka neznamená, že dokazování se nachází jaksi „mimo“ ústavněprávní rovinu a jeho úprava je tak pouze zcela výlučnou záležitostí zákona [srov. např. nálezy ze dne 26. 4. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 37/04 (N 92/41 SbNU 173) či ze dne 18. 11. 2014 sp. zn. II. ÚS 2154/14 (N 211/75 SbNU 365)]. Proto Ústavní soud setrval ve své judikatuře zdůrazňuje, že součástí práva na soudní ochranu je mimo jiné i vytvoření prostoru pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Jak Ústavní soud konstatoval, „[V]ytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek (v kontradiktorním schématu řízení) nejlépe zajistí ochranu základních práv, jež je z hlediska *fair* procesu prvotním účelem soudního řízení. Institucionálně garantovaná možnost dotčených osob návrhy a námitkami účinně participovat na soudním procesu, patří mezi elementární pravidla soudního řešení sporů“ [náleze ze dne 14. 9. 2007 sp. zn. I. ÚS 273/06 (N 144/46 SbNU 409), srov. např. i náleze ze dne 27. 6. 2005 sp. zn. IV. ÚS 269/05 (N 129/37 SbNU 629)].

18. Za situace, kdy tak obecné soudy nečiní a odmítnou akceptovat důkazy navržené účastníkem řízení, které by svědčily jeho právním závěrům, příp. se s jeho důkazními návrhy žádným způsobem nevypořádají, tak lze mluvit o tzv. opomenutých důkazech, kterými jsou takové důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud podle zásad volného hodnocení důkazů nezabýval [srov. např. náleze ze dne 11. 11. 2003 sp. zn. II. ÚS 182/02 (N 130/31 SbNU 165)]. Ustálená judikatura Ústavního soudu týkající se tzv. opomenutého důkazu [srov. např. náleze ze dne 16. 2. 1995 sp. zn. III. ÚS 61/94 (N 10/3 SbNU 51); náleze ze dne 10. 4. 2001 sp. zn. II. ÚS 663/2000 (N 57/22 SbNU 19); náleze ze dne 8. 1. 2003 sp. zn. I. ÚS 413/02 (N 4/29 SbNU 25); nebo citovaný náleze sp. zn. I. ÚS 273/06] vychází z principu, že právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. právo na spravedlivý proces zakotvené v čl. 6 odst. 1 Úmluvy, je třeba vykládat tak, že v řízení před obecným soudem musí být dána jeho účastníkovi mj. možnost navrhnout důkazy, jejichž provedení pro prokázání svých tvrzení pokládá za potřebné; tomuto procesnímu právu účastníka pak odpovídá povinnost soudu nejen o navržených důkazech rozhodnout, ale také – nevyhoví-li návrhu na jejich provedení – ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené

důkazy neprovedl (zpravidla ve vztahu k hmotněprávním předpisům, které použil, a k právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl). Jestliže tak obecný soud neučiní, zatíží svoje rozhodnutí nejen vadami, spočívajícími v porušení obecných procesních principů, ale současně postupuje i v rozporu se zásadami, vyjádřenými v hlavě páté Listiny (především v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny) a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Jinými slovy, rozhodující soud tak není povinen provést všechny navržené důkazy, avšak musí o vznesených návrzích rozhodnout, a pokud účastníky řízení vzneseným důkazním návrhům nevyhoví, pak musí ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl, resp. je nepřevzal pro základ svých skutkových zjištění.

19. Na druhé straně se sluší rovněž připomenout, že nikoliv každý nedostatek v průběhu procesu dokazování v podobě „opomenutí“ či nedostatečném vypořádání se s důkazními návrhy účastníků řízení ze strany obecných soudů dosahují ústavněprávní intenzity, odůvodňující kasační zásah Ústavního soudu [např. nález ze dne 1. 3. 2017 sp. zn. II. ÚS 1738/16 (N 38/84 SbNU 439)].

Vb) Uplatnění obecných ústavněprávních východisek na posuzovanou věc

20. Výše předestřená obecná východiska jsou uplatnitelná i na nyní posuzovanou věc, neboť samotný procesní postup zejména krajského soudu (při rozhodování po kasačním rozsudku Nejvyššího soudu) je s nimi ve zřetelném rozporu. V nyní posuzované věci stěžovatel v návaznosti na kasační rozsudek Nejvyššího soudu navrhoval v opakovaném řízení (po zrušení prvního rozsudku krajského soudu) před krajským soudem provedení důkazu znaleckým posudkem z oboru ekonomika – stavebnictví, aby mohla být s ohledem na závěry vyslovené v kasačním rozhodnutí Nejvyššího soudu řádně zhodnocena funkčnost areálu (po vydání předmětných nemovitostí). Krajský soud však návrh na provedení tohoto důkazu, stejně jako návrh na provedení dalšího místního šetření (první místní šetření se uskutečnilo dne 6. 11. 2015 v průběhu řízení před okresním soudem) zamítl. Ve svém vyhovujícím rozsudku pak převzal závěry Nejvyššího soudu obsažené v jeho kasačním rozhodnutí s tím, že je vyloučena existence některé z překážek restituce obsažených v § 8 odst. 1 písm. a) až h) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, přičemž překážkou nemůže být bez dalšího ani okolnost, že nemovitosti potřebuje stát k plnění svých povinností vyplývajících z právních předpisů, a dále že nezbytná potřeba užívat předmětné nemovitosti je stěžovateli zajištěna po stanovenou dobu prostřednictvím § 8 odst. 2 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Krajský soud dále pouze s odkazem na závěry Nejvyššího soudu a skutková zjištění vycházející z řízení před okresním soudem uvedl, že ostatní nemovitosti, které zůstávají v užívání stěžovatele (škola a hřiště) mohou své samostatné funkce plnit i v případě, že budova č. p. 97 na pozemku parc. č. 166/1 a příslušenství této budovy, stejně jako pozemek parc. č. 166/1 budou vedlejší účastníci řízení vydány. Na předmětné nemovitosti tak podle krajského soudu nešlo z pohledu restituční judikatury pohlížet jako na ucelený soubor nemovitostí.

21. Jak vyplývá z výše uvedeného, krajský soud, vázán právním názorem Nejvyššího soudu, až nekriticky převzal argumentaci (často i skutkové povahy) obsaženou v kasačním rozhodnutí Nejvyššího soudu (např. ohledně schopnosti nevydáváných nemovitostí plnit nadále své funkce), aniž by však jakkoliv reflektoval požadavek stěžovatele na doplnění dokazování o vypracování znaleckého posudku. Znaleckým posudkem z oboru ekonomika – stavebnictví měla být však zhodnocena, a to i z hlediska ekonomického využití, právě tato funkčnost zbývající části areálu užívaného stěžovatelem v případě vydání předmětných nemovitostí nebo funkční spojitost ostatních nemovitostí nacházejících se v areálu (budova školy a školní hřiště)

s vydávanými nemovitostmi, případně zodpovězeny i další otázky (např. určení dopadů potřebných úprav areálu v případě vydání předmětných nemovitostí nebo výše potřebných investic pro zachování účelu zařízení). Zodpovězení těchto otázek se tak pro celkové posouzení věci jeví jako nezbytné a bez znaleckého posouzení je nelze relevantně vyhodnotit. Přestože bylo ve věci uskutečněno místní šetření (v řízení před okresním soudem), dané otázky se v něm neřešily, neboť se týkalo především stavebnětechnického uspořádání jednotlivých staveb a celého areálu.

22. Krajský soud svým (v pořadí druhým rozsudkem) v podstatě rovněž nerefletoval připomínky vyplývající z kasačního rozsudku Nejvyššího soudu, tentokrát ovšem v neprospěch stěžovatele. Nejvyšší soud totiž krajskému soudu (jeho prvnímu rozsudku) mj. vytknul, resp. za nepřesvědčivý považoval jeho závěr, že vedlejší účastníci řízení nárokované nemovitosti tvoří s dalšími nemovitostmi (stavbami a pozemky) ve vlastnictví státu, jež nejsou předmětem řízení, nerozlučný celek, že jde o ucelený soubor nemovitostí – areál. Jinak řečeno, krajský soud rozhodl o funkční oddělitelnosti předmětných nemovitostí, aniž by bylo dosud řádně prokázáno, zda by ostatní nevýdáváné nemovitosti byly schopny své funkce plnit samostatně. Ve svém v pořadí druhém rozsudku tak sice krajský soud částečně akceptoval připomínky Nejvyššího soudu svědčící pro závěr ve prospěch vedlejší účastnice řízení, avšak názor Nejvyššího soudu o nepřesvědčivosti jeho zjištění ohledně ucelenosti areálu nikterak nerefletoval. Tím, že neumožnil provedení důkazu navrhovaného stěžovatelem, který měl sloužit prokázání funkčnosti areálu i po vydání předmětných nemovitostí, a ani blíže nezduvodnil, proč tento důkaz nepovažuje za důležitý, porušil zásadu kontradiktornosti řízení. V této souvislosti jako nikoliv nepodstatná vyznívá poznámka vyslovená Nejvyšším soudem v jeho kasačním rozsudku, že závěr o funkční neoddělitelnosti nárokových nemovitostí od dalších nemovitostí ve vlastnictví státu rozhodně nebyl nesporný, neboť nevycházel ze shodných tvrzení účastníků. Z tohoto pohledu ještě o to více vyvstává do popředí potřeba opatřit si pro rozhodnutí náležitá zjištění.

23. Nelze přehlédnout, že nedostatkem skutkových zjištění o funkčnosti zbývajících (nevýdáváné) části areálu, resp. zjištění ohledně oddělitelnosti předmětných nemovitostí, trpí již rozsudek okresního soudu, a proto výše uvedené se týká i jeho rozhodnutí. Jakkoliv stěžovatel vysloveně nenavrhol znalecký posudek k vyřešení otázky funkčnosti zbývajících části areálu, když pouze trval na znaleckém posudku z oboru stavebnictví k prokázání rozsahu rekonstrukce budovy č. p. 97, mělo zjištění ohledně funkčnosti zbývajících části areálu pro posouzení věci zásadní význam, avšak okresní soud mu pozornost nevěnoval.

24. Teprve bude-li náležitě zhodnocen význam předmětných nemovitostí pro funkčnost celého areálu, ať již z pohledu jeho hospodářského využití nebo schopnosti plnit své funkce v rámci veřejného zájmu (bude-li tedy náležitě zjištěno, zda jde či nejde o nemovitosti bezprostředně související a nezbytně nutné k užívání ostatních nemovitostí), bude možné přistoupit k posouzení věci z pohledu existence překážky pro vydání předmětných nemovitostí podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a k provedení testu proporcionality.

25. Ústavní soud si je samozřejmě vědom existující tzv. restituční areálové judikatury, avšak bez toho, aby bylo náležitě zjištěno (provedením důkazu znaleckým posudkem, popř. i dalšími důkazy), jaký význam mají vydávané nemovitosti pro celý zbytek areálu, včetně dalších nemovitostí nacházejících se naproti vydávané budově č. p. 97 (tj. pozemky parc. č. 168 a parc. č. 170, na nichž se nachází budova ředitelství stěžovatele), nemůže souhlasit s tvrzením, že ztráta hodnoty ostatních (nevýdáváných) nemovitostí, jako následek vydání jejich původní části oprávněné osobě, není z hlediska naplnění zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi

a náboženskými společnostmi významná (viz bod 15 odůvodnění druhého rozsudku krajského soudu).

26. Rovněž se nelze ztotožnit s argumentací ohledně možnosti časově omezeného nájmu pro stěžovatele. Nejde totiž o adekvátní prostředek, který by do budoucna mohl předcházet vzniku právně či fakticky komplikovaných situací. Nelze taktéž přehlédnout, že předmětné nemovitosti byly užívány stěžovatelem k naplňování jeho účelu, který je ve veřejném zájmu, přičemž si lze za daného stavu obtížně představit, zda tento účel může být řádně naplňován užíváním jiných nemovitostí.

27. Aby mohly obecné soudy náležitě danou věc posoudit (v intencích kasačního rozsudku Nejvyššího soudu), musí si pro své rozhodnutí opatřit náležité podklady, což však neučinily, a tím zatížily řízení vadou, která má za následek porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, která ve svém důsledku může vést i k porušení práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

28. Odmítl-li Nejvyšší soud za dané situace stěžovatelovo dovolání mimo jiné s tvrzením, že existence uceleného areálu i okolností umožňujících vydat některé nemovitosti v areálu (tedy posouzení, zda zbývající nemovitosti v důsledku restituce zcela ztratí svou funkčnost a využitelnost) je úzce spjato s individuálními okolnostmi případu, tedy s konkrétními skutkovými zjištěními věci, jejichž hodnocení je primárně úkolem soudů nižších stupňů, aniž by však výše uvedené pochybení krajského soudu, resp. okresního soudu, v procesu dokazování odhalil, pak ani on nedostal své ústavní povinnosti chránit základní práva a svobody stěžovatele (čl. 4 Ústavy). I dovolací řízení je nedílnou součástí ústavního rámce pravidel spravedlivého procesu a Nejvyšší soud je tedy za každé situace povinen chránit základní práva a svobody jednotlivce, což však Nejvyšší soud v nyní posuzované věci neučinil.

VI. Závěr

29. Ústavní soud závěrem zdůrazňuje, že svým rozhodnutím nikterak nezpochybňuje zásadu *ex favore restitutionis*, podle níž platí, že restituční zákony mají být vykládány pokud možno způsobem, který umožní naplnění jejich účelu. Nebylo-li však dostatečně zjištěno a přesvědčivě vysvětleno, jaké důsledky bude mít vydání předmětných nemovitostí na využití a význam pro fungování zbývající části areálu jako celku, nelze bez dalšího uvedenou zásadu uplatnit.

30. Ústavní soud závěrem uvádí, že nepřistoupil ke zrušení kasačního rozsudku Nejvyššího soudu. K tomu Ústavní soud připomíná, že zásadně nepřipouští ústavněprávní přezkum kasačních rozhodnutí Nejvyššího soudu. Pokud již jej připustí (za předpokladu vyčerpání všech zákonných procesních prostředků ochrany), jde vždy o případy výjimečné. Jde o situace, kdy např. Nejvyšší soud věcně projedná opožděně podané dovolání a rozhodne kasačním způsobem nebo svévolně (v rozporu s prejudikaturou) posoudí přípustnost dovolání [viz náleží Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 29/11 (N 34/64 SbNU 361)]. O takový případ však v nyní posuzované věci nešlo. Nejvyšší soud totiž nerozhodl svévolně nebo v rozporu s dosavadní judikaturou a své rozhodnutí náležitě odůvodnil. Jak bylo uvedeno výše, hlavním důvodem pro zrušení většiny napadených rozhodnutí bylo nedostatečné skutkové zjištění ohledně funkčnosti zbývající části areálu a v procesní rovině neprovedení důkazu znaleckým posudkem, jehož potřeba vyplynula zejména až po zrušení měnicího a stěžovateli vyhovujícího

rozsudku krajského soudu Nejvyšším soudem.

31. Ústavní soud si je rovněž vědom toho, že při ponechání kasačního rozsudku Nejvyššího soudu v právní moci nastane situace, kdy v okamžiku vykonatelnosti tohoto nálezu budou vedle sebe stát rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 3620/2017-255 a tento nálezk Ústavního soudu. Jak již však vyplývá z nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2004 sp. zn. IV. ÚS 290/03 (N 34/32 SbNU 321) vázanost soudů nižších stupňů právními názory vyslovenými v těchto rozhodnutích Nejvyššího soudu a Ústavního soudu není důvodem k tomu, aby obecné soudy v dalším řízení nemohly postupovat ústavně souladným způsobem tak, aby právo nalezly. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy budou soudy nižších stupňů (tedy okresní soud a krajský soud) v dalším řízení vázány právě tímto nálezkem, a nikoli závěry obsaženými v rozsudku Nejvyššího soudu.

32. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti zčásti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona ve výroku uvedená rozhodnutí okresního soudu, krajského soudu a Nejvyššího soudu zrušil. Ve zbytku (proti kasačnímu rozsudku Nejvyššího soudu) ústavní stížnost odmítl jako nepřipustnou podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu,

33. Úkolem obecných soudů tak bude posoudit danou věc znovu, přičemž jsou vázány právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že jsou povinny důkladně zjistit skutkový stav a rovněž se vypořádat s důkazním návrhem stěžovatele.

34. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 6. dubna 2021

Radovan Suchánek
předseda senátu